

DE WEESKINDEREN VAN GEMERT

Peter van den Elsen

Het laatste huis op De Heuvel in de richting van Beek en Donk is de boerderij, bewoond wordt door de familie Egelmeers. Deze boerderij met huisnummer 62 is bij de meeste lezers wel bekend als het pand waar zich op de achterkant van de voorgevel 'De vlucht naar Egypte' bevindt. Maar behalve dat draagt dit pand ook nog op een andere manier een stukje bijzondere geschiedenis met zich mee. Deze locatie kan namelijk aangewezen worden als de plek waar in de 18de eeuw "het goed" van de weeskinderen van Gemert moet worden gesitueerd.

In zijn parochiememoriaal schrijft pastoor Van Beek (1880-1915) dat hij uit mondelinge overlevering heeft gehoord dat er eertijds een weeshuis stond

op De Heuvel.¹ Dit weeshuis zou gevestigd geweest zijn in een boerderij die dan eigendom is van het R.K. Armbestuur van Gemert.

Ad Otten voegt in een artikeltje in Gemerts Heem hieraan toe dat hij, al snuffelend in de schepenprotocollen, een akte uit 1709 vond waarin staat dat er op een huis aan De Heuvel een last rustte van vijf gulden, af te dragen aan de pastoor ten behoeve van de weeskinderen van Gemert.² Deze cijns was gefundeerd door 'suster' Leentje Lamberts.³ Tot slot vraagt Ad Otten zich af of deze zuster misschien ook actief is geweest in de zorg voor de Gemertse wezen. Met de aanwezige archiefstukken moet ik het antwoord op deze vraag schuldig blijven. Wel is het zo dat er rond de zeventiende eeuwende steeds een aantal kwezels woonachtig waren op De Heuvel.⁴ Mogelijk dat zij speciaal waren belast met de verzorging en opvoeding van de Gemertse weeskinderen.

In een andere akte, gedateerd 16-03-1738, wordt in de erfscheiding tussen de kinderen van Aert Peters van de Laar en Marie Janssen van Dinther, een huis genoemd dat ligt 'neffens landerijen van der armen weese fundatie'.⁵

In deze fundatie of stichting was ook een huis ondergebracht, zoals blijkt uit het Landboek en het Verpondingskohier, beiden aangelegd in 1717, waarin goederen staan aangetekend die eigendom zijn van 'de weeskinderen van Gemert'.⁶

Behalve een huis met aanglag heeft het fonds een achttal percelen in eigendom. De totale grootte bedraagt 20 lopensen en 44 roeden. Deze goederen zijn (het voorafgaande nummer verwijst naar het nummer in het Landboek):

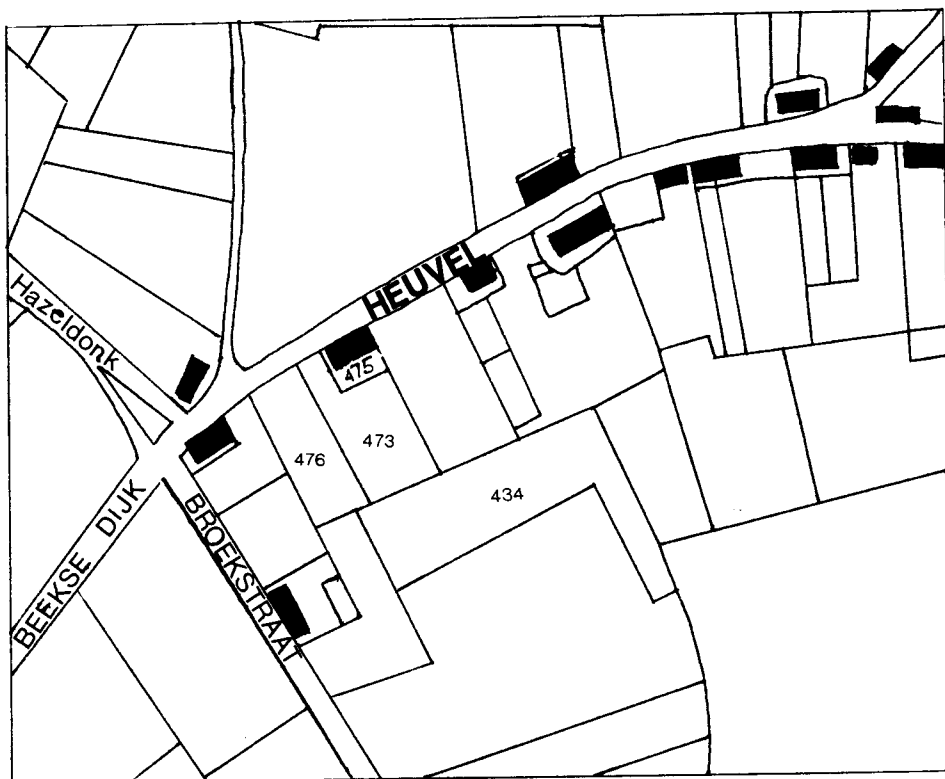
- 1562 De weeskinderen van Gemert, huys en aengelagh op den Heuvel groot 4 lopensen 34 roeden
- 1734 Landt in den Schabert groot 3 lop. 10 roeden
- 1737 Landt in het Goorswinckel 45 roeden
- 1741 Landt in den Schabert groot 2 lop. 26 roeden
- 1744 Groes in den Schabert groot 1 lop. 9 roeden
- 2280 Landt in het Weertsgadt 2 lop. 32 roeden
- 535 Landt op den Heuvel groot 34 roeden
- 598 Beemt in de Duysingh 2 lop. 22 roeden 10 voeten

1660 De helft in no 1660, in de Duysingh 2 lop. 31,5 roeden

Het is echter de vraag of het nu daadwerkelijk om een weeshuis gaat. In de orginele stukken wordt namelijk nergens gesproken over een weeshuis. Een andere mogelijkheid, waarover deze aantekeningen geen uitsluitsel geven, is dat het gaat om een fonds, dat tot doel heeft het ondersteunen van de weeskinderen van Gemert. Met andere woorden dat de huuropbrengst van de goederen die het fonds in eigendom heeft, besteed moeten worden voor het onderhoud van Gemertse weeskinderen. De reeds aangehaalde akte van 1738 wijst in de richting van een fonds, want daarin wordt gesproken van de landerijen van de arme-wezen-fundatie. Wie de schenker is van deze fundatie is niet bekend. Naast de al genoemde zuster Leentje Lamberts moet er nog een andere begiftiger geweest zijn, omdat de inkomsten de cijns van vijf gulden vele malen overstijgen. Een volgende vraag die zich opdringt is: wie beheerde deze fundatie. Ook op deze vraag kan geen eenduidig antwoord gegeven worden, maar alles wijst in de richting van de pastoor en/of de twee Heilige Geestmeesters.

Een honderdtal jaren later, in 1816, blijkt dat de goederen die voorheen behoorden tot het fonds van de weeskinderen van Gemert, opgenomen zijn in de lijst van eigendommen van de Heilige Geestarmen van Gemert, een organisatie die later omgezet zou worden in het R.K. Armbestuur.

Op 28 september 1816 verschijnen Jan van Gennip, koopman, Antoni Corstens, negotiant, en Sebastiaan van den Eynden, fabrikant in linnenlakens, als bestuursleden van de Algemene Armen van Gemert, voor de Gemertse notaris Jan Francis Aelders, om de goederen van de Heilige Geestarmen publiekelijk te verpachten.⁷ Onder nummer vier staat: 'een huis, stal en schuur aan malkaar vast, hof en aanglag met de daar bij gehoordende zoo wei- als teullanden. Groot te samen omtrent twintig lopensen, **van ouds genaamd het weesgoed op Den Heuvel**, thans in huur en gebruik bij Joannes Arnoldus Smits.' Deze Joannes Arnolds Smits, landbouwer van beroep, wordt ook weer de nieuwe pachter voor de tijd van negen jaar voor een pacht prijs van 138 gulden per jaar. Boven op deze

Naar het kadasterplan van 1832 sectie H. De goederen van de Weeskinderen van Gemert zijn de nummers 434, 473, 474, 475 (=huis) en 476. Ter oriëntatie: Het pand op de hoek Heuvel-Broekstraat is het bekende Café "De Zoete Moeder", dat omstreeks 1970 werd gesloopt.

pachtsom moest Smits tot onderhoud van het huis, de stal en schuur twaalfhonderd pond goed droog en welgeschut dekstro leveren. De huurder moest ook de dekkosten betalen dat behalve uit het dekkloon bestond uit het kopen van de benodigde latten, dekroeden, dekbanden en nagels. Daarenboven moest hij de strodekker op een behoorlijke manier voorzien van kost en drank. Daar stond tegenover dat de huurder het afval van het oude en nieuwe dekstro, alsmede al het andere afval ten eigen gerieve mocht gebruiken.

Negen jaar later, in 1825, wordt de grootte van het weesgoed geschat op circa drie bunder, elf roeden en twee ellen. Joannes Arnolds Smits is

wederom de hoogste bieder en zal voor zes jaar de pachter blijven. De pachtprijs blijkt inmiddels flink gedaald te zijn, want de pacht bedraagt nu slechts 80 gulden per jaar.⁸

Bij de openbare verpachting van 1834 is Jan Smits wederom de hoogste bieder.⁹ In het huurcontract worden nu ook de kadastrale nummers van het gehuurde goed genoemd (voor ieder perceel staat de sectie met het nr.):

Op De Heuvel:

H473	bouwland 17 roeden en 20 ellen
H474	schuur 60 ellen
H475	huis en erf 2 roeden en 64 ellen
H476	weiland 15 roeden en 80 ellen
H434	bouwland 41 roeden en 20 ellen

In vergelijking met de aangegeven grootte uit het Landboek blijkt dat er bij het huis en aangslag slechts een verschil van vijf ellen is (4 lopensen en 34 roeden is 77,49 h.a.; kadastraal is het bepaald op 77,44 h.a.).

De overige percelen die bij deze pacht horen zijn:

H173	weiland in het Goorswinkel 19 roeden en 50 ellen
H175	bouwland in het Goorswinkel 52 roeden en 50 ellen
H178	bouwland in het Goorswinkel 40 roeden en 80 ellen
G5 en G6	weiland omtrent Ter Eiken 70 roeden en 60 ellen
G8	bouwland omtrent Ter Eiken 19 roeden en 80 ellen
H354	bouwland omtrent Het Laar bij den Heuvel 43 roeden
E81 E82	bouwland omtrent De Berglaren 46 roeden en 60 ellen
E12	bouwland op de Oudestraat 31 roeden en 90 ellen

In 1840 is de pacht schijnbaar stilzwijgend gecontinueerd.¹⁰ In 1846 wordt de van Beek en Donk afkomstige bouwman Johannes van der Putten de nieuwe pachter. Hij huurt het voormalige weesgoed voor 115 gulden en 5 mudden Nederlandse roggen. Aan het voormalige weesgoed lijken enkele

Café "De Zoete Moeder". Foto uit de jaren zestig. Geheel rechts is de achtergevel van de boerderij van Egelmeers, het voormalige "Weesgoed", nog net zichtbaar.

percelen die eigendom zijn van de H. Geestarmen toegevoegd te zijn, want de totale grootte blijkt nu 4 bunder, 89 roeden en 54 ellen te zijn.¹¹

Voor zover mij bekend is deze boerderij nog altijd eigendom van de rechtsoptolvolger van de H.Geestarmen, namelijk het R.K. Armbestuur, die het thans verhuurt aan de familie Egelmeers.

NOTEN:

- 1 Regstrum Memoriale Parochiae Gemertanae van pastoor Van Beek, blz. 64 (kopie Heemkamer).
- 2 Ad Otten, Het weeshuis op Den Heuvel. In: Gemerts Heem, nr. 62 (lente 1976) blz. 19-20.
- 3 RANB, Gemert Oud-Rechterlijk, R126 d.d. 16-08-1709. Kwezel Leentje Lamberts is waarschijnlijk een dochter van Lambert van Duyn. Soror Magdalena Lamberts van Duyn werd op 4 oktober 1703 begraven met de aantekening Heuvel.
- 4 Peter van den Elsen, Naamlijst van Gemertse kwezels. In: Gemerts Heem jrg. 1988 blz. 13 e.v. Met de aantekening Heuvel werden de volgende kwezels begraven: soror Agnes van Zeelandt 03-02-1687; Joanna filia Thomae Hendrix, devota, 03-01-1690; soror Elisabeth Peters van Zeelant, 26-10-1706; soror Maria Jansen van Stiphout, 26-08-1709 en soror Antonia Janssen, 02-10-1719.
- 5 RANB, Gemert Oud-Rechterlijk, R137 d.d. 16-03-1738.
- 6 GAG 1407-1794, inv. nrs. 414, 415.
- 7 RANB, Gemert Notarieel d.d. 28-09-1816 akte 134. Joannes Arnoldus Smits stelde de bouwlieden Peter Antony van den Elsen en Joannes Hendriks van Doren tot borgen. De publieke verpachting geschiedde in het woonhuis van Theodorus Jagers.
- 8 RANB, Gemert Notarieel d.d. 22-08-1825 akte 207. Joannes Arnoldus Smits stelde de bouwlieden Peter Antony van den Elsen en Albert Jansen van den Berg tot borgen. De publieke verpachting geschiedde in het woonhuis van Lucas Compier. Het aantal ponden dekstro is verminderd tot 600.
- 9 RANB, Gemert Notarieel inv. nr. 2139 akte 176 d.d. 24-09-1834. Jan Smits stelde de bouwlieden Peter Smulders en Cornelis van der Heijden tot borgen. De pachtprijs is 80 gulden en 5 mudden goede, droge rogge.
- 10 In de notariële stukken van 1840 wordt geen verpachting vermeld.
- 11 RANB, Gemert Notarieel d.d. 18-09-1846 akte 46. Als administrateurs van de H. Geestarmen worden genoemd: Johannes van den Eijnden, rentenier, Peter van den Broek, bakker en Adrianus Smits, bierbrouwer.